

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ**

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «ТВАРИННОГО
ЕПОСУ» В УКРАЇНСЬКОМУ Й АНГЛІЙСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: студентка II курсу
201М групи
Спеціальності 035 Філологія
(Українська мова та література)
Освітньо-професійної програми
«Філологія (Українська мова та література)»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міщенко Наталія Геннадіївна

Керівниця: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Мелконян В.М.

Рецензентка: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Кіщенко Ю.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Національні особливості народних казок.....	7
1.1.1. Специфіка казкового жанру в англійській традиції.....	8
1.1.2. Своєрідність українського казкового тексту.....	12
1.2. Композиційно-смілова структура фольклорної казки.....	19
РОЗДІЛ 2. МОВНА СПЕЦИФІКА “ТВАРИННОГО ЕПОСУ” В УКРАЇНСЬКОМУ Й АНГЛІЙСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ	27
2.1. Жанрова різноманітність українського «звіриного епосу».....	27
2.2. Лінгвістичні механізми творення текстів українського й англійського «тваринного епосу».....	34
2.3. Стилістичний потенціал антропоморфних явищ в англійських та українських народних казках.....	43
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	57
ДОДАТОК	59

ВСТУП

Формування духовності суспільства нерозривно пов'язане з вивченням культурних явищ і традицій минулого. Кожен народ має свій особливий менталітет і систему уявлень про світ. Водночас традиції націй, які проживають на різних, часто дуже віддалених територіях, мають багато спільних властивостей та елементів. Формування культурної спадщини суспільства зумовлене багатьма чинниками, які відіграють важливу роль у розвитку усної народної творчості, зокрема розташуванням, міграціями населення, культурно-світоглядною взаємодією між народами та міжетнічними зв'язками тощо.

Фольклор – це важливий складник культури народу. Казка є одним із найдавніших жанрів уснопоетичної творчості, оскільки на ній позначився вплив різних періодів – від первісного суспільства і до наших днів.

Казки про тварин належать до найдавнішого пласту казкового епосу. Єдиний погляд на походження цих казок відсутній. Кожна фольклористична школа описувала цю проблему по-своєму: антропологічна школа дотримувалася думки про самозародження таких сюжетів; представники міфологічної вважали основою казки систему давніх уявлень та міфи; міграційна школа заснувала теорію запозичень, припустивши, що казкові сюжети поширювались зі Сходу (а саме з Індії) тощо.

Вдалим підходом до визначення національних лінгвостилістичних особливостей українських народних казок про тварин є їх порівняльно-типологічне вивчення – насамперед у зіставленні з подібною творчістю інших народів, зокрема англійськими народними казками про тварин.

Народна казка перебуває у фокусі лінгвістичних студій, у яких досліджено структурний (К. Бреймон, А.Ж. Греймас, М.Я. Поляков, Б. Холбек, Х. Ясон), лінгвостилістичний (О.Д. Нефьодова),

лінгвокогнітивний (Н.Ф. Єремеева, К.П. Єсипович, Ю.В. Мамонова), лінгвопрагматичний (Н.Л. Мاستилко, О.О. Розанова) аспекти казки. Дослідженням казки займалися літературознавці (Н.М. Ведьорнікова, О.М. Веселовський, Р.М. Волков) і фольклористи (Л.Ф. Дунаєвська, Є.М. Мелетинський, В.Я. Пропп). У лінгвістиці казковий текст також є об'єктом всебічного аналізу: фонетичного (М.П. Дворжецька, Т.І. Саєнко), структурно-семантичного і морфологічного (В.Я. Пропп), структурно-морфологічного (Є.М. Мелетинський), синтаксичного (В.І. Борковський, Н.В. Тищенко), стилістичного (О.Н. Гронська, О.І. Лещенко).

Актуальність дослідження полягає у комплексності дослідження, що передбачає поєднання досягнень різних наук, зокрема фольклористики, літературознавства, лінгвістики, стилістики.

У наш час важливим є виконання слов'яно-неслов'янських компаративних досліджень. У роботі здійснюється порівняльний аналіз двох територіально віддалених і відмінних явищ культури: українського та англійського казкового епосу про тварин, визначаються їхні спільні та відмінні риси, вивчаються особливості функціонування лінгвістичних одиниць у казковому тексті.

Об'єктом дослідження є українські й англійські казки про тварин.

Предметом дослідження виступають структурно-композиційні особливості українських і англійських казок про тварин та лінгвостилістичні засоби реалізації антропоморфізму в них.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема кваліфікаційної роботи є компонентом комплексної науково-дослідницької теми кафедри української філології та журналістики Херсонського державного університету «Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності» (держномер реєстрації № 0117U001731).

Метою дослідження є визначення лінгвостилістичних засобів реалізації антропоморфізму в українських, англійських народних казках про тварин через порівняльний аналіз їх особливостей.

Відповідно до поставленої мети в роботі передбачено розв'язання таких **завдань**:

- визначити національну специфіку казкового жанру в українській та англійській традиції;
- проаналізувати композиційно-сміслову структуру фольклорних казок;
- розглянути жанрові особливості казок про тварин;
- описати лінгвістичні та стилістичні особливості українського й англійського “тваринного епосу”;
- вивчити функціонування лексичних та синтаксичних повторів у тексті казки;
- зробити порівняльний лінгвостилістичний аналіз українських та англійських народних казок про тварин з урахуванням особливостей реалізації в них антропоморфізму.

Методи дослідження. Дослідження виконане із застосуванням теоретичного, дескриптивного, структурно-семантичного та зіставного методів аналізу. *Теоретичний метод* застосовано з метою вивчення, аналізу, систематизації та узагальнення наукової літератури з проблеми вивчення українських та англійських народних казок. *Методика дескриптивного аналізу* сфокусована на представленні основного фактичного матеріалу кваліфікаційної роботи. *Структурно-семантичний метод* дослідження дозволяє розглянути та порівняти тексти фольклорних казок з погляду уявлень про їхні структуру та семантику. *Зіставний метод* використовується для порівняльного лінгвостилістичного аналізу українських та англійських казок про тварин, визначення їхніх спільних та відмінних рис.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому здійснено спробу порівняльного лінгвостилістичного аналізу українського та англійського “тваринного епосу” з вивченням стилістичного потенціалу антропоморфних рис.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання при написанні науково-узагальнювальних праць мовознавчого спрямування про українську та англійську народну казку. Матеріали дослідження можуть бути використанні на заняттях зі стилістики та лінгвістичного аналізу тексту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи обговорено на кафедрі української філології та журналістики факультету української й іноземної філології та журналістики Херсонського державного університету, а також висвітлено в публікації «Лінгвостилістичний потенціал антропоморфних явищ в українських і англійських казках» (Альманах «Магістерські студії». Випуск XX. – Херсон. ХДУ, 2020. – С. 135-138) і доповідях «Лінгвістичні механізми творення текстів українського та англійського “тваринного епосу”» на II Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (м. Глухів, 19–20 лютого 2020 р.); «Стилістичний потенціал антропоморфних явищ в українських і англійських народних казках» на IV Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (м. Херсон, 19-20 травня 2020 р.).

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і джерел ілюстративного матеріалу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Національні особливості народних казок

Казка як особливий жанр народної творчості з давніх давен посідає чільне місце у фольклорі кожного народу світу. Згадки про казку містяться ще в найдавніших писемних пам'ятках. Наприклад, у Китаї ще у XXII ст. до н. е. був поширений збірник казок “Шан-Хої-Кінг”. Декілька казок Стародавнього Єгипту були зафіксовані у XIV ст. до н. е. “За багато століть до нашої ери активно побутували казки в Індії, представлені у збірнику “Панчатантра”. Широкого розголосу набули стародавні казки Арабського Сходу, що склали цілий збірник “Тисяча і одна ніч” і були потім перекладені на мови багатьох народів” [32, с. 9].

Абсолютно чіткого визначення народної казки у світовому літературознавстві немає. Терміни, що використовуються в різних мовах для розкриття казкового жанру, – англійська “*folk-tale*”, “*fairy tale*”, французька “*conte populaire*”, німецька “*marchen*”, норвезька “*eventyr*”, шведська “*saga*”, українська “казка” – часто означають відмінні один від одного поняття.

Жоден із жанрів народної творчості не характеризується таким багатством нашарувань, як казка, оскільки на ній позначився вплив різних історичних періодів, починаючи від первісного суспільства і до сьогодення. Усе це є свідченням того, що казка посідає важливе місце у культурно-побутовому існуванні людства уже на ранніх етапах його історичного розвитку, а також має тісний зв'язок із життям народу. За твердженням фольклористки Е. Померанцевої, “історія казки, є насамперед історія її співвідношення з дійсністю” [37, с. 4].

Художні образи казок, психологія їхніх характерів, художні деталі казкового епосу, описувані ситуації завжди є глибоко самотніми й

історично конкретними, адже вони у незвичній художній формі відображають життя, смаки, погляди та сподівання певного народу на певному етапі його історії [37, с. 6].

Кожен народ світу в своєму розвитку загалом пройшов більш або менш подібні історичні стадії. Це, звичайно, відбилось і на казці, свідченням чого є однотипні у казковому епосі різних народностей глибока спорідненість, подібність багатьох сюжетів, мотивів та образів, нашарування ситуацій, хоча безсумнівною при цьому є величезна роль спілкування і культурного взаємообміну між народами.

До того ж, казка як особлива за своєю природою форма художньої розповіді здавна забезпечувала широкі можливості для участі в її творенні і поширення творчого начала індивідів. Однак імпровізаційний елемент у текстах казок завжди посідав цілком важливе місце.

1.1.1. Специфіка казкового жанру в англійській традиції

Англійська казка формувалася на багатонаціональній основі: в її створенні взяли участь не тільки англосакси, але й кельти, які населяли Британію до появи германських племен, і норманські завойовники, які підкорили острів у XI столітті.

За свідченням дослідниці Н. Єліної, систематичне фіксування англійських народних казок пов'язане з ім'ям У. Чемберса, який у 1842 р. у збірці “Шотландські вірші для дітей” опублікував 21 казку [20, с. 10]. Пізніше Джозеф Джекобс упорядкував і в 1890 році опублікував два томи “Англійських народних казок”, які були перевидані у 1893 і 1896 рр. і до цього часу вважаються кращим зібранням англійського казкового фольклору.

В англійському фольклорознавстві існує не один, а декілька підходів до визначення жанру казки. Найбільш уживані з них – “*folk tales*” (народні оповідання) і “*fairy tales*” (чарівні оповідання).

Англійські дослідники К. Бріггс, С. Томпсон, М. Йеарслі, Дж. Толкієн, Е. Хартленд дотримуються різних поглядів щодо доцільності використання кожного із запропонованих термінів. Так, Дж.Толкієн вважає, що для позначення казкового жанру достатньо обмежитися одним терміном – “*fairy story*” (чарівне оповідання). Вчений пропонує звернутися до Оксфордського словника, в якому “*fairy story*” визначається як: а) оповідання про фей; б) неймовірні історії. М. Йеарслі визнає правомірність застосування з цією метою двох позначень “*fairy-tales*” (чарівне оповідання) і “*folk tales*” (народне оповідання), оскільки не визнає між ними істотної різниці. Свою позицію він коментує так: “Чарівні казки, або народні оповідання – це вигадка за своєю природою. Вони представляють унікальні відголоски думок і традицій минулого” [49].

С. Томпсон вважає, що термін “*folk – tales*” має використовуватися для позначення всіх видів усних традиційних розповідей. А терміном “*fairy-tale*” слід позначати розповіді, що містять фантастичні пригоди і дива [51, с. 21].

Англійська фольклористка К. Бріггс стверджує, що всі “*Folk-Tales*” (народні оповідання) можна поділити на дві категорії: “*Folk Narratives*” або “*Folk Fictions*” (народні оповідання) та “*Folk Legends*” або “*Sagen*” (народні легенди, саги). Різниця між двома категоріями полягає в тому, що події, які відбуваються в “*Folk Legends*”, можуть бути реальними. Тоді як події в “*Folk Narratives*” мають вигаданий характер. Крім того “*Folk Narratives*” завжди мають типовий початок і кінець [63, с. 3].

За класифікацією К. Бріггс “*Folk Narratives*” у свою чергу поділяються на:

1. *Animal Tales* (оповідання про тварин).
2. *Ordinary Folk Tales* (звичайні народні історії).
  - а) *Tales of magic* (оповідання про магію);

- b) Religious Tales (релігійні оповідання);
  - c) Novels (Romantic Tales) (новели або романтичні оповідання);
  - d) Tales of the Stupid Ogre (оповідання про безглуздох).
3. Jokes and Anecdotes (жарти й анекдоти).
  4. Formula Tales (моральні оповідання) [63, с. 3].

Е. Хартленд на позначення казок вживає термін “Traditional Narratives”, поділяючи їх на п’ять категорій:

- 1 категорія – Saga (Сага);
- 2 категорія – Nursery Tales (Дитячі оповідання);
- 3 категорія – Drolls (Забавні оповідання);
- 4 категорія – Aesoplogues (Навчальні байки);
- 5 категорія – Cumulative Tales (Коллективні оповідання) [49, с. 6].

В англійських казках представлені в основному всі ті морфологічні різновиди, що відомі й іншим народам: “казки про тварин, чарівні казки, пригодницькі і побутові казки” [60, с. 12].

У створенні народних казок у будь-якій національній культурі діють досить визначені закономірності. В англійській традиції ця закономірність виявляється в запозиченні казками баладних сюжетів, в основному пов’язаних з лицарською тематикою. До таких казок належать “Король Іоанн і кентерберійський аббат” (балада “Король і пастих”), “Чайльд Роланд”, “Біноррі” (однойменні балади).

Порівняно невелику частину англійського фольклору становлять казки про тварин. Вони не складні за своєю структурою, наближені до діалогу, що часто передається в пісенно-віршованій формі. Найбільш відомою є казка “Троє поросят”, яка характеризується низкою рис, типових для цієї групи казок: наявність тварини – спритного хитруна, перемога добра над злом, наявність магічного числа “три” [40, с. 254].

У передмові до праці Е. Хартленда “English Fairy-Tales” зазначено, що в Англії та Уельсі було знайдено і записано велику кількість

народних повістей і оповідань. Але дитячі оповідання або казки, що в європейській фольклористиці представлені значною кількістю, в Англії малочислені. В Уельсі не було знайдено жодної дитячої казки. Більшість англійських і уельських історій є сагами. Це явище він пояснює розповсюдженням Протестантизму, що вплинув на розвиток культури Англії більше, ніж на будь-яку іншу країну Європи. Крім впливу протестантизму вчений вказав також на негативний вплив церкви в Уельсі, що повністю відмовлялася від життєвих розваг, у тому числі й слухання казок [49, с. 9].

Чарівні казки були пов'язані з міфами і мали магічне значення. З часом вони зберегли лише окремі елементи міфологічного мислення. Мораль чарівної казки визначається уявленнями народу про добро та зло, його оптимізмом, народними ідеалами. Ці уявлення втілюються в образах позитивних героїв, що обов'язково стають переможцями у боротьбі проти носіїв зла й несправедливості. Світове розповсюдження мали чарівні казки про змієборство, чарівну жінку, добування чарівних предметів (*“Три розумні голови,” “Том Тім Том”, “Джерело на краю світу”*). Вони вирізняються багатою словесною орнаментикою, оригінальними початками й кінцівками, казковими формулами, повторами тощо.

Героями пригодницьких казок часто виступає так званий *“тріксер”* – лукавий персонаж, який виявляє винахідливість та кмітливість. З пригодницькою тісно пов'язана побутова казка (*“Дік Уітмінгтон і його кішка”*). В цих казках яскраво виражене демократичне начало: їх герої – звичайні, незнатні люди зображені в зіткненнях з багатіями незмінно перемагають. Для таких казок характерний комізм, розважливість, але казка здатна і на різку сатиру (*“Диявол і кравець ”*) [20, с. 17].

За твердженням дослідниці Н. Єліної, головними національними особливостями англійської народної казки є близькість до жанру

оповідання (“Донька графа Мара”, “Паддо”), тенденція до моралізування (“Червоний капелюх”), неприховані соціальні узагальнення (“Чарівний ріг”, “Дік Уїтгінгтон і його кішка”), спорідненість з лицарською баладою (“Очеретяний капелюх”, “Біннорі”).

Окрім історичних особливостей розвитку, англійська казка має низку літературних особливостей, що складають національну специфіку англійської казки: *багатозмістовність, поєднання реальності й фантастики, метафоричність, вираження особливостей менталітету нації, особливий тип мислення, своєрідні типи сюжетів, персонажів, особлива стилістична форма повідомлення* [20, с. 20].

Аналіз наукових пошуків Е.Померанцевої, В.Проппа, К. Бріггс, С. Томпсона, М. Йеарслі, Е. Хартленда дає можливість розуміти казку як колективно складений і традиційно збережений народом усний прозаїчний художній твір реального змісту, що за необхідністю потребує використання прийомів неправдоподібного зображення реального змісту і виявляє специфічні національні риси на рівні творення сюжетів, образів за допомогою засобів стилістики.

1.1.2. Своєрідність українського казкового тексту

Л.Ф. Дунаєвська визначає жанр казки таким чином: “казка – це епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру із своєрідною системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії” [19, с. 6].

Термін “казка” як рівнозначний поняттям “байка” і “баснь”, вперше трактується в граматиці Лаврентія Зизанія “Лексисъ сиречь реченія ” (1596 р.), а як повністю ідентичний поняттям “*вимисел*”,

“байка”, “баснь”, – у словнику “Лексікон славеноросскій і імен тлькованіє”, автором якого є Памва Беринда (1627 р.).

Вперше записи українських фольклорних казок були здійснені І. Срезневським (1829 р.), М. Костомаровим (1843 р.), І. Головацьким в альманасі “Вінок русинам на обжинки” (1847 р.). Й. Бодянський розпочав дослідження цього жанру своєю працею “Наські українські казки” (1835 р.). Окрім зазначених вище авторів, збиранням, систематизацією і дослідженням казок займалися також М. Максимович, П. Куліш, Д. Мордовець, К. Шейковський, М. Драгоманов, П. Чубинський та ін. Видана в 1857 році П. Кулішем розвідка “Записки о Южной Руси” містила українські народні казки. Письменника І. Рудченко вважають першим видавцем збірника українських народних казок “Народні південно-руські казки”, опублікованого у 1869-187-х роках. Значну кількість казкових матеріалів друкував журнал “Основа” у 60-х роках ХІХ ст. Зусиллями етнографа і фольклориста Б. Грінченка було видано збірки казок, анекдотів для дорослих та для дітей, і найголовніше – “Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх із нею губерніях” [6, с. 8].

Л.Ф. Дунаєвська зазначає, що український казковий епос умовно поділяють на казки про тварин (“Коза-дереза”, “Хитрий півень”, “Цап та баран”), чарівні (фантастично-героїчні, або героїко-фантастичні) (“Кривенька качечка”, “Про бідного парубка й царівну”, “Дарунки з трьох зернин”), соціально-побутові (“Калиточка”, “Ківи лиха”, “Хліб і золото”). Слідом за авторкою, виділяємо гумористичні, новелістичні казки, казки-анекдоти, казки-легенди, казки-притчі [19, с. 6-7]. Проведення чіткої межі між різними видами казок не завжди є можливим. У казках про тварин часто спостерігається одухотворення предметів і явищ навколишнього світу, чарівний елемент; у більшості чарівних казках діють звірі, присутня пригода, мораль, повчання.

С.Ю. Неклюдов справедливо стверджує, що “казка фіксує національні традиції. Мотиви, теми, образи, мова казок як невід’ємної складової частини усної народної творчості представляють самостійний світ, особливий для кожного народу, що впродовж історії розвивався у певних суспільно-економічних умовах” [32, с. 8-9].

Герой-добротворець і антигерой-злотворець завжди перебувають у центрі казки. Так, герой-добротворець рятує красуню; визволяє рідну землю від зміїв чи чужоземців, натомість антигерой засуджується, зневажається, виганяється і врешті гине. За Г. Сухобрус, “образу жінки, дівчини-героїні притаманні вірність коханому, материнському обов'язку, готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка” [45, с. 23].

Особливістю українських народних казок є зображення в них людського життя через прийом алегорії, тобто через образи тварин. Свійські звірі й дикі тварини в казках діють, як люди. Вони розмовляють, ідуть до суду в пошуках справедливості, співають, сваряться, влаштовують бенкети, ходять один до одного в гості, одружуються, колядують тощо. Таким чином, казки про тварин є відображенням побуту українського народу та його традицій [6, с. 8].

На думку О.Ю. Бріциної, “кожна казка має за основу сюжет з реального життя, тому читачі у деяких персонажах легко впізнають своїх знайомих, друзів, сусідів, родичів і навіть самих себе” [8, с. 62].

Ще одна характерна риса української народної казки – відсутність детального опису зовнішності головного персонажа. Лише кілька найвиразніших деталей використовується для зображення його краси, як от “*такий гарний, що й ну!*”, “*дорогі (золоті або срібні) шати, такий же кінь*”; “*такий, що на світі другого такого немає*”. Цьому герою властиві доброта, скромність, чуйність та інші моральні риси, що є і були значущими в усі часи для всіх народів.

Деколи в казках герої спочатку постають перед нами у вигляді потворних істот для того, щоб наприкінці перетворитись на прекрасну “істоту”. (“Царівна-жаба”, “Про ужа-царевича та його вірну жону”). Це, як вважає В.Н. Петерц, “традиційний для народної казки засіб протиставлення, який використовується досить часто для утримання уваги читача (або слухача), зміни його настроїв” [36, с. 189].

Л. Дунаєвська зазначає, що “справжній чоловік в українській народній казці обов'язково вирізняється благородством своїх вчинків – він рятує рідну землю від багатоголових зміїв або інших ворогів, визволяє красуню із полону і завойовує її любов лицарською поведінкою. Він є втіленням мужності, сміливості, благородства, непідкупності, доброти, а тому завжди перемагає негативного героя, носія зла, що непрошеним гостем з'являється на його шляху” [19, с. 138]. Так, у цьому образі втілилася споконвічна мрія народу про всесильного захисника знедолених і скривджених або про винагородженого за доброту, працелюбність, хоробрість трудівника. Більшість казок незамінним помічником у господарстві та вірним товаришем героя у походах змальовують коня. Антагоністичні образи (злі сили) змальовуються за допомогою гіперболи: у змія “полум'я з рота пашисть, нижня губа до землі звисає, верхня до хмари достає” [57].

Герої багатьох українських народних казок часто схожі між собою своїми діями, але кожен з них неодмінно має якусь специфічну рису, яка виявляється в рисах характеру, мові, зовнішності, поведінці, зброї тощо. Котигорошко, наприклад, завжди використовує булаву в бою зі змієм, а Чабанець – батіг із каменюкою, прив'язаною до нього.

Деякі чарівні казки описують міфологічних істот, котрі мають надзвичайні здібності. Такі персонажі, виконуючи різні надскладні завдання замість головного героя допомагають йому вийти зі скрутного становища (Морозко, Вернидуб, Крутиус, Слухало, Скороход). Вони є втіленням мрій людини про полегшення важкої праці [28, с. 321].

Українська народна казка у зображенні образу жінки дотримується тих же ідеалів моралі, що й усна народна творчість будь-якого народу світу. Основні риси, притаманні жінці і які є особливо значущими, це готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка, брата або батька, вірність її коханому чоловіку, щирість, доброта. О.Ю. Бріцина акцентує увагу на тому, що “зазвичай у казках образи дівчат і жінок дуже привабливі – вони чесні, працьовиті, сміливі, не підкоряються зміям, Кощієві і часом навіть виконують за героя або разом з ним усі неймовірно складні завдання” [8, с. 96].

У скрутні часи або в безвихідних ситуаціях героям допомагають порадами мудрі бабусі або діди з довгою до землі бородою. Це пояснюється шанобливим ставленням народу до знань, до багаторічного життєвого досвіду. Проте в казках існують також персонажі з протилежними властивостями, наприклад, у казці про Котигорошка діє маленький дідок із бородою на сажень.

Ще однією важливою рисою української народної казки Л.Ф. Дунаєвська називає “її динамічність та діалогізована мова, що дає оповідачеві можливість по-різному зображати (“трата”) кожен персонаж, імпровізуючи з інтонацією та висотою голосу. Ця гра побудована на мистецьких законах художньої умовності – гротеску. Гротеск у казці – своєрідне художнє вираження людської фантазії. Особливо гумористичного настрою надає гротеск так званим докучливим (кумулятивним) казкам (“Дід, баба і курочка-рябушечка”, “Як півник до моря по воду ходив”). Здається, що за біда – розбилося яєчко, але стільки галасу, горя, і переживань через це у героїв, що мимоволі усміхнешся і подумаєш: так часто буває в житті – якась дрібничка викликає стільки емоцій, що згодом вже про неї розповідають, як про важливу подію” [19, с. 147].

Народна казка, з одного боку, ритмічна, насичена зміною одних подій іншими, що репрезентуються діями героїв, їх діалогах, з іншого –

в казці часто знаходимо повтори окремих висловів чи подій, чим досягається повільність оповіді. У казці немає великих описів природи чи інтер'єру.

Для композиційної структури української народної казки, на думку Г. Сухобрус, властиві:

- “єдиний початок (анафоризація),
- триразове повторення певних подій (ретардація),
- градація дії – наростання ефекту” [45, с. 159].

С.Ю. Неклюдов відзначає, що “в жанрі казки сформувалося своєрідне ставлення до дійсності, відтак – особливість часово-просторових зв'язків. Час, вік у казці – поняття умовні. Герой, як правило, сталого віку: це дитина, юнак (хлопець, парубок), доросла людина (чоловік), або старець. Зміна у віці відбувається не через перебіг років, а перехід з одного вікового стану в інший: *“і коли чоловік постарів...”*, *“і виріс із нього красивий парубок...”* тощо. Герой проводить у дорозі три, п'ять, сім, дев'ять, дванадцять, але за ці роки він не змінюється, навпаки, повертається додому таким, яким покинув свою оселю. Час відлічується лише дією героя, простір – теж величина умовна. У казці відсутні детальні описи природи, житла, оточення. Все це фон, на якому відбувається дія, що завжди знаходиться в центрі уваги. У багатьох творах простір ділиться на два виміри – цей світ і той світ – реальність і *“тридев'яте царство”*. Між цими вимірами досить плинна межа: змії з'являється із потойбіччя і викрадає царівну, у своє володіння за мить, а героєві доводиться подолати шлях довжиною у кілька років. Простір і час нерозривно пов'язані між собою. Реалізовується простір у вигляді порогу, воріт, річки, мосту, лісу, берега моря” [32, с. 9-10].

Казка – це невелике емоційне оповідання повчально-розважального змісту, побудоване так, що читачі відразу розпізнають у ній вигадку. Це пояснюється тим, що ще однією особливістю

української казки є певна казкова обрядовість, тобто традиційні початки (зачини) і кінцівки: *“В якомусь царстві, в якомусь господарстві був собі...”*, *“Був собі...”*, *“Був – не був, та кажуть люди, що був...”* або: *“От вам казка, а мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам грошей мішок”*, *“І я там був, мед-вино пив, у роті не було, а по бороді текло”* [59].

Український фольклорознавець І.П. Березовський зазначає, що “в народних казках досить часто використовуються певні числа, що мають магічне значення. Це числа 3, 7, 9, 12. Наприклад, число 7 у народі з давніх-давен вважалося добрим числом. Що стосується інших чисел, то в казках змії мають 3, 6, 9 або 12 голів, а в багатьох казках (як про тварин, так і в чарівних, і в соціально-побутових) деякі епізоди повторюються тричі, надаючи динамічності розповіді і допомагаючи запам'ятовуванню змісту” [6, с. 11].

Українські казки, за твердженням О.Ю. Бріциної “часто містять багато приказок і прислів'їв, влучних порівнянь, цікавих загадок, які і роблять казки неповторними, мудрими, дотепними, надають сюжету нового напрямку, спонукають читача до роздумів, зацікавлюють його, допомагають більш яскравому відображенню подій. У соціально-побутових казках загадка виступає мірилом розуму, кмітливості, винахідливості, образного поетичного мислення” [8, с. 61]. У чарівних казках загадки вимагали від персонажів не тільки розумових зусиль, але й виконання певних дій, тобто це були загадки-завдання: за ніч зорати поле, пшеницю посіяти, зібрати її й змолотити, з борошна до ранку спекти хліб, викорчувати ліс тощо. Це своєрідний художній засіб звеличення сили персонажа чи його нареченої, підтвердження їх самотності. З огляду на це, можемо стверджувати, що загадки відносно часто є рушійною силою сюжету казки.

1.2. Композиційно-сміслова структура фольклорної казки

Текст казки є об'єктом всебічного лінгвістичного аналізу: фонетичного (М.П. Дворжецька, Т.І. Саєнко), структурно-семантичного та морфологічного (В.Я. Пропп), структурно-морфологічного (Є.М. Мелетинський), синтаксичного (В.І. Борковський, Н.В. Тищенко), стилістичного (О.Н. Гронська, О.І. Лещенко). Велике значення при цьому надається дослідженню стилістичної природи мовних засобів тексту казки.

Казка як жанр народної творчості на мовному рівні характеризується своєю особливою структурою, своїми традиційними початками та кінцівками, які у казковій оповіді повторюються, створюючи при цьому композицію тексту казки.

Початок казки, особливо фантастичної, здебільшого традиційний і містить у собі певну усталену формулу:

існування героїв: *“Були собі чоловік і жінка”, “Був собі король і мав одного сина”, “Були собі дід та баба”, “У якомусь-то царстві, у якомусь господарстві жив собі багатий пан”, “Колись був у Києві князь”, “Жили на світі чоловік і жінка, і в них було сім синів”; “Here was once a king and a queen”, “Here was once a poor man who lived in the fertile glen”, “There was once a poor old wider-woman”, “Well, there was once a very rich gentleman, and he'd three daughters”;*

наявності чи відсутності осіб, які є основними персонажами: *“Був собі цар та мав сина Йвана”, “В одного царя був син по імені Іван-царевич”, “В одного попа був наймит Іван”, “Були собі цар та цариця, та не було в них зроду дітей”, “Був собі чоловік та жінка, та не було в них дітей”, “В одного чоловіка був кіт старий”, “Був собі в одного чоловіка собака”; “Here was an ancient old shepherd called Jacob”, “Old Honey lived with his wife, “Here was once farmer called Jack o' Kent”, “Old*

Betty Cooper from Worthen used to amuse the children with the story, “*Few know the good man of Wastness who lived alone on a small farm*”;

віднесеність до часу описуваних подій: “*Жили колись-то два брати: один багатий, а другий бідний, що й не сказати*”, “*Це було тоді, коли раки вмiли свистати*”, “*Давним-давно, коли люди не мали ще ні вогню, ні мисок, ні ложок, поселялися вони на берегах річок*”, “*Колись-то давно, не за моєї пам’яті, – мабуть, ще й батьків і дідів наших не було на світ, жив один цар*”, “*Це було тоді, коли звірі вмiли говорити*”; “*More than a hundred years since*”, “*Long ago, and a long time it was*”, “*Ones upon a time, in the days go by*”, “*Dunnamanny year ago*”, “*Ones upon a time – and a very good time it was*”, “*Well, there was once*”, “*Here was wanst upon a time, long ago*”;

просторових орієнтирів: “*Десь-не-десь, у якімсь царстві, у якімсь госуларстві жив собі цар і мав троє синів*”, “*В якомусь-то царстві, в якомусь госуларстві жив цар із царицею*”; “*In far-far away kingdom there lived a very beautiful princess*”, “*In Norway langsyne there lived a widow with three daughters*”, “*On the slopes of Sharp Tor stands the solitary farmhouse of Rowbrook*”, “*In the parish of Treveglwys, near Llanidloes, in the country of Mjntgomery, there is a little cot*”, “*In Fenland a hundred years ago, the Fens were smothered with fairies*”;

Традиційно початки народних казок характеризуються непрямим порядком слів у реченні: на першому місці стоїть присудок, обставина (часу, місця...), а потім підмет. Наприклад: “*Був собі чоловік та жінка, мали вони цапа й барана*” [57, с. 21], “*Жили собі двоє мишенят – Круть та Верть і півник Голосисте Горлечко*” [57, с.26]; “*On the slopes of Sharp Tor stands the solitary farmhouse of Rowbrook, watching the valley below*” [56, с.45], “*High in hollow the Black Mountains of South Wales is a lonely sheet of water known as Llyn Fan Fach*” [56, с.81].

Англійські народні казки часто починаються у віршованій формі:

“*Tell me no more of Gotham Fools,*

*Or of their eels in little pools,
Which they were told were drowning;
Nor of their carts drawn up on high
When King John's men were standing by,
To keep a wood from browning."*

(“The Wise Men of Gotham”) [56, с.114].

Завершення казок деколи мають виразний гумористичний характер і співвідносні з примовками: “*Їм сміх та рядно, а нам – сміх та добро*”. Кінцівка ніби повертає нас із казкового світу в реальний, вказуючи на нереальність описуваних у казці подій, на їхню розбіжність із дійсністю.

Від гумористичних кінцівок дещо відрізняються фінальні формули, які тісніше пов’язані зі змістом казкової оповіді.

Формули, що підкреслюють момент завершення казки, повторюються у різних варіантах від казки до казки: “*Там вони побралися та щасливо живуть і донині, як не повмирали*”, “*Прийшли додому та стали гарно собі жити і долю хвалити, що їм помагала*”, “*Отакий він молодець, а нашій казочці кінець*”, “*От вам казка, а мені бубликів в’язка*”;

“I cannot tell how the truth may be.

I say the tale as it was said to me.”

(“The Tulip Pixies”) [56, с.36].

“Be bow bend it,

My tale's ended.

If you don't like it,

You may mend it.”

(“The Clicking Toad”) [56, с.109].

Отже, для зачинів найпродуктивнішою є формула існування героїв: *Here was once a king and a queen → They did something,*

а для кінцівок – формули, що підкреслюють момент завершення казки і щасливого кінця:

And they are living happy till this day ← Once there lived somebody doing something.

Відмінність полягає не лише в частоті вживання, а й у характері формул. У побутових казках та казках про тварин переважає формула існування героїв, тут вони активні діячі з самого початку. У фантастичних казках усім керують надприродні сили, тому вони розпочинаються формулою часу:

Ones upon a time, in the days go by → There was somebody doing something,

або топографічною формулою:

In far-far away kingdom → Once lived somebody doing something.

У хронологічних формулах фантастичних казок підкреслюється давність описуваних подій, тоді як для побутової казки і казки про тварин це не є характерним.

Текст казки, зберігаючи особливості художнього твору, виконує одночасно і смислово, й естетичну інформацію. Смісловій інформації в казці властива перевага уявного над дійсним, водночас авторська концепція зображуваного в казці в більшості випадків має імпліцитний характер. Однак, на думку О.В. Долгової, “кожен мовленнєвий витвір характеризується певною цілеспрямованістю: він створюється для чогось і при тому для чогось у кожному окремому випадкові достатньо визначеного” [18, с. 167]. Стосовно казки можна стверджувати, що оповідач передусім ставить мету справити на слухача (читача) емоційний вплив, викликати оцінні реакції на дії героїв, на основі яких суспільство формує морально-етичні норми життя і діяльності молодого покоління. Отже, імпліцитність авторської концепції є своєрідним прагматичним началом для казкового дискурсу, мовним прийомом формування тексту в жанрі казки.

Текст народної казки виявляється дещо специфічно в реалізації комунікативних актів, оскільки комуніканти в ньому діють як колективи. За Н.С. Валгіною, “текст, породжений невідомим автором, у подальшому “привласнювався” іншими авторами, уточнювався, видозмінювався. Однак як продукт мовленнєво-мислительної діяльності усний чи писемний текст казки завжди відчужений від суб’єкта, хоч і зберігає зовнішні ознаки присутності автора в комунікативному ланцюжку “автор – текст – реципієнт” [10, с. 53].

У тексті казки продукти мисленнєвої діяльності людей репрезентуються як вторинні моделі мовного відображення дійсності: оскільки реальні події, явища та стосунки змальовуються в ній у нереальних виявах. Текст казки є мовною моделлю, що демонструє ментальний об’єкт світу пізнання. Вживання стилістично маркованих засобів увиразнення мови в тексті, до яких належать лексичний і синтаксичний повтори, можна розглядати крізь призму рефлексивної моделі, котра визначається комунікативною настановою автора, зокрема у презентації характеру внутрішніх текстових зв’язків за законами певної мови.

Прагнення й ідеали народу, його світогляд і світовідчуття знаходять своє відображення в казці як вияві народної мудрості. Текстова комунікація в казці здійснюється за допомогою лінгвопсихоментальної діяльності автора через породження тексту, й адресата, який сприймає цей текст та інтерпретує його. У казці носії української та англійської мови та культури звертаються і до логіко-семантичних схем, котрі розкривають самотність певного народу в його діяльності, і до образів звірів у міфофольклорному плані, тобто метафорично-антропоморфному трактуванні. Мовна свідомість у казці виражається у вигляді ментальних образів, які є доступними для людського сприйняття.

Автори “Літературознавчого словника-довідника” визначають народна казка як “епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного або соціально-побутового характеру зі своєрідною системою художніх образів, які служать для змалювання позитивних рис героїв та сатиричного змалювання негативних персонажів” [28, с. 321]. Народна казка має неабияке значення дитини, особливо для її духовного розвитку. Зацікавленість дитини чи підлітка казкою пояснюється перш за все тим, що вона, будучи поліфункціональною, демонструє оптимальний шлях долаття труднощів, що виникають перед людиною. Звучання казки є інтуїтивно близьким молодшому поколінню, адже в ній наявні елементи світорозуміння, властивістю якого є певна свобода вибору.

Мова народної казки характеризується високою інформативністю й емоційною насиченістю, а також викликає постійний науковий інтерес. Оскільки важливим параметром дослідження тексту є “виявлення багатозначності його структури, глибинного змісту на всіх рівнях функціонування знаків з урахуванням їх взаємодії” [7, с. 108], опис засобів художнього відображення дійсності в казці може бути можливим завдяки з’ясуванню специфіки використання усіх мовних одиниць, тобто проведенню функційно-семантичного і стилістичного аналізів.

Прикладом застосування функційного аналізу казкового тексту на морфологічному рівні є праця В.Я. Проппа “Морфология сказок”. Перспективним, на думку автора, є “дослідження тих мовних засобів, які відображають глибинні інтенції автора казки, зумовлені ментальністю, соціокультурними традиціями народу та своєрідністю жанру казки. Адже форма розмовного мовлення (насамперед усного) зумовлюється не лише мовленнєвим, а й ситуативним контекстом. Контекст являє собою суму зв’язків, породжених мисленнєвою та комунікативною поведінкою людини, і характеризує засвоєну нею систему для формування значення”

[39, с. 37]. Казковому жанру властиве поєднання монологічного й діалогічного мовлення; в діалогічних репліках повтор як стилістична фігура художнього твору взагалі і казки – зокрема найбільш повно імплементує свої функції.

Казці притаманна своєрідна структурна організація. Ф.С. Бацевич зазначає, що мовленнєвий жанр – це “тематично, композиційно й стилістично усталені типи повідомлень – носіїв мовленнєвих актів, об’єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування” [5, с. 160]. Типовою властивістю тексту казки є подійний зміст, який передбачає його стосунок до адресата за визначеним стандартом комунікації цього мовленнєвого жанру.

Характерною особливістю тексту казки є своєрідний зачин – “буттєва фраза”, побудована на лексичному повторі: “*Жили-були в одного господаря цар і баран*; “*Жив-був собі Іван*”; “*В якомусь-то царстві, в якомусь государстві жив собі дуже багатий пан*”; “*У давні-предавні часи один великий цар узяв собі за жінку рабиню*”; “*In far-far away country there lived a very dreadful dragon*”. Далі за шаблонним функціональним порядком подаються фрази, які налагоджують контакт зі слухачем (читачем), привносячи елементи емоцій і почуттів до зображуваних героїв у тих або інших ситуаціях. Типологія казкових фраз вирізняється на тлі інших художніх текстів і тим, що в казці йдеться про ситуаційне минуле, яке в свідомості слухача створює враження актуального теперішнього часу, а за ознакою наддіалектності, характерною для мови фольклору, вона (казка) зближується з літературною мовою [36, с. 190]. Представники Празької школи, серед яких Б. Гавранек, наголошували на неправомірності змішування понять “функціональне розчленування літературної мови” і “функціональні стилі мовлення” [14, с. 432-443].

З огляду на функційне розчленування літературної мови і фольклору казку слід розглядати як відносно самостійну підсистему художнього жанру мови з тією особливістю, що їй властива насамперед усна форма реалізації змісту як розповіді-казання [45, с. 127].

О.В. Огоновська стверджує, що казковий текст характеризується як різновид художнього стилю, який виявляє специфіку виражальних засобів, призначених для виконання естетичної функції. З погляду структурно-семантичної організації казкового тексту та естетичної функції повтор трактується як фігура мови, що служить засобом вираження низки смислових і стилістичних функцій [33, с. 21].

Отже, казковий текст, зберігаючи особливості художнього тексту, передає смислову і водночас естетичну функцію за допомогою традиційних початків і кінцівок, які часто реалізуються через лексичні та синтаксичні повтори, створюючи таким чином своєрідну композиційно-смислову організацію казки.

РОЗДІЛ 2

МОВНА СПЕЦИФІКА “ТВАРИННОГО ЕПОСУ” В УКРАЇНСЬКОМУ Й АНГЛІЙСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ

2.1. Жанрова різноманітність українського “звіриного епосу”

Українські народні казки про тварин так само, як і казки інших народів, увібрали в себе і зберегли сліди різних періодів існування людства. Л.Ф. Дунаєвська, дослідниця українського фольклору, виділяє такі чинники, що визначають стиль цієї жанрової варіації: “1) алегоризм (або соціальний алегоризм) та сатиричне спрямування; 2) дидактично-розважальна функція” [19, с. 72]. Літературознавець В.П. Анікін описує три чинники в з’ясуванні стилю народних казок про звірів: “1) соціальний алегоризм та сатиричне спрямування; 2) тісний зв’язок казки із стародавніми міфологічними віруваннями; 3) дитяче начало” [1, с. 71]. Щодо другого чинника варто зауважити, що генетично він є характерним майже усім народним казкам, оскільки міфологізм “тваринного епосу” є певною трансформацією тотемізму й анімістичних уявлень наших пращурів про природу. Анімізм і тотемізм є складниками ідеології ранніх форм мистецтва загалом. Ці два феномена зафіксовані в усіх давніх жанрах фольклору – календарній та родинній поезії, замовляннях, загадках тощо, але в “тваринному епосі” ці погляди нині трансформовані в умовно-ігрові засоби, що особливо вабить дітей [19, с. 72- 73]. Можна погодитися з Н.М. Ведьорніковою в тому, що однакова казка в різній аудиторії сприймається по-різному, і чим більше розвинута аудиторія, тим інакомовніше сприймається оповідь [11, с. 78].

Казки про тварин піднімають соціальні та побутові проблеми, моральні сентенції. Подібно до соціально-побутових казок їхні персонажі мають загальні лаконічні властивості моральних та розумових якостей, відображають в основному світогляд селянства. В. Бахтіна

справедливо зауважила, що “казка про тварин пов’язана лише з площинним простором, заповнена лише земними проблемами, потребами й інтересами” [4, с. 15].

Дидактичний складник та аналогічний принцип відображення поширених побутових проблем у казках про звірів чітко простежуються у фольклорній термінології всіх народів, “тваринний епос” яких складає більшість жанру казки. Так, наприклад, африканські народи банту – бвінемукуні, називаючи казку “ka-labi”, трактують її як таку, що “відкриває очі дітям”; народність тонга – використовує лексему “kano” (“хай хтось покається”); племена рама – вживають слово “si-ximi” (“розповідати новини”); нунгве – називають цей жанровий різновид “si-ndzana” (“де, коли я граюся”) [46, с. 221]. Така аврїативність у назвах є підтвердженням того, що “тваринний епос” виконує, в першу чергу, етичну та естетичну функції, адже в одних випадках головним є гротескні сценки, повчально-розважальні історії, а в інших – алегоричне моралізування.

Алегорія в українських народних казках часто набуває рис соціальної. В одних творах вона може наближатися до байкової, в інших – може бути тільки умовною, тобто певною формою казкової фантастики. У першому випадку звірі, як і в байках, у своїх діях керуються “характером”, однак наділені людськими рисами, втілюючи різні типи людей. Герої-тварини вирішують державні і суспільні справи в умовах, характерних лише для них, що не є властивим літературним байкам. Ідеєю казки є викриття побутових і суспільних вад людського життя, що виражається в алегоричній формі. На думку Н.М. Ведьорнікової, яка такі казки назвала сатиричними, “ідейна сутність їх сконденсована в підтексті, а форма є засобом критичної оцінки існуючих явищ” [11, с. 80]. Таким чином, соціальний зміст метафорично передається через казкову алегорію. Орел – це цар птахів, котрий опрацьовує скарги своїх підданих, якими керують ним же

призначені міністри. А ці міністри грабують, принижують і знищують слабших за себе птахів і тварин (“Птиці за панування Орла”) [53, с. 206]. Слона не обрали царем, бо він не достатньо хитрий, як лев (“Звірі під пануванням лева”) [54, с. 32]. Герої таких казок виявляють “тваринні” властивості, які здавна характерні людині, а кожен з них є втіленням певної категорії людей. У цій групі казок характери і вчинки тварин виступають аналогіями до людських дій. Таким чином, подібні казки належать до певної групи, яку можна назвати **алегоричною**.

В іншій групі казок про тварин алегорія – основна форма їхньої фантастики. Характер кожного із персонажів у цих оповідях повною мірою розкривається в дії. Головним для таких казок є не інакомовність, не побутовий або соціальний підтекст, а виховання пізнавальної зацікавленості дітей до властивостей тварин та окремих життєвих істин. Вовк, лисиця, ведмідь тут не лише хижаки, як в алегоричних казках, а навіть боягузи, які бояться Кози-Дерези, Пана-Коцького. Навіть сама Коза-Дереза, злякавши всіх лісових звірів, боїться маленького Рака-Неборака. Примітним тут є те, що в казках цієї групи, на противагу алегоричним, конфлікт відбувається між свійськими і лісовими тваринами. Очевидно, що у цій боротьбі найчастіше переможцями є свійські тварини. Тварини, виявляючи свої властивості в обставинах, типових для життя і людини, і тварини, водночас думають, розмовляють, поводяться, як люди. Відмінність між двома групами ілюструємо метафорично: в алегоричних казках наявна метафора “люди – як звірі”, то іншій групі характерне протилежне твердження – “звірі – як люди”. Змалювання звірів у життєвих людських стосунках – одна з умов комічного, що виявляється в гумористичному дидактично-розважальному змісті цих казок. Зазначене вище спричинило виділення їх в окрему групу – повчально-розважальні казки.

В **алегоричних народних казках** про тварин кожен персонаж характеризується певними уявленнями про головні риси його поведінки,

ролі і місця в традиційних мотивах. Обставини, в яких діє такий герой, – це або ліс, або селянський двір. Якщо казка розповідає про лисицю, то всім зрозуміло, що казці притаманний мотив хитрування, про осла – відповідно, йтиметься про його недолугість і впертість, про зайця – ключовим буде боягузтво.

Ототожнення певних казок та байок в українській фольклористиці має давню традицію, оскільки термін “казка” існував у ранніх українських джерелах як “байка”, “баснь” (у Памви Беринди), “вигадка” (у С. Савченко), “казка” (у П. Владимірова) [19, С. 75]. І.Я. Франко і В.М. Гнатюк народні казки про тварин називали байками [47, с. 132-134]; [17, с. 173].

Г. С. Сухобрус була солідарна з їх думкою і також байками назвала казки про тварин з очевидним сатиричним звучанням [45, с. 10].

Багатьом творам “тваринного епосу”, як і байкам, властиві соціальна загостреність, глибокий філософський смисл і моралізування. Проте тут алегоризм дещо специфічний, ніби частковий: хоч у діях, характерах і вчинках тварин читач обов'язково побачить людські риси, все одно лисиця залишається хитрою лисицею, вовк – ненаситним вовком, заєць – боягузливим зайцем. Алегорія казки про тварин, як вважає Л.Ф. Дунаєвська, “історично передувала алегорії байки, котра значно відрізняється від казкової. У розвитку байкового алегоризму відбувся той самий процес шліфування, ототожнення певних людських рис та поведінки тварин, що і в багатьох художніх засобах фольклору, наприклад при переході порівняння в метафору, символіку, комічного – в сатиру, сарказм тощо. Від широкого епічного опису, ілюстрацій людських проблем в умовах, природних для життя тварин, до прямого іносказання в байці – такий, на наш погляд, процес переформування казкової алегорії в байкову” [19, с. 75].

Повчально-розважальним казкам характерні такі спільні для всього жанру казки художні засоби:

– “ретардація – так, наприклад, лисиця три рази вмовляє півня відкрити віконце (казка “Котик і півник”) [19, с. 109], три рази півень кличе котика, а той його звільняє; три рази коза-дереза обманює діда, ведмідь, вовк, лисиця тричі безрезультатно намагаються прогнати її з зайчикової хатки (“Коза-дереза”);

– “градація, яка досягається ретардацією з наступною гіперболізацією часу та простору” [19, с. 109]: наприклад, лисиця спершу несе півника недалеко, наступного разу – далі, третій раз – зовсім далеко (“Котик і півник”);

– “гіпербола” [19, с. 282]: лисиця з’їдає повний віз із рибою (“Лисиця і вовк”);

– “числова символіка, яка найчастіше виявляється через ретардацію і рідше – в кількісній структурі образної системи [19, с. 294]: наприклад, у казці “Вовк-колядник” [54, с. 296] проспівана колядка вустами вовка розповідає про те, що у діда семеро овечок, песик Левонтович, курочка ряба та ін. (усього дев’ять персонажів).

У повчально-розважальній казці конфлікт зазвичай ґрунтується на взаємодії двох або одного персонажів та групи персонажів (вовка та козенят, кози-дерези і зайчика; лисиці, вовка, ведмедя, рака; лисички та котика). Якщо в алегоричних казках конфлікт виникає на ґрунті протистояння представників протилежних “систем”, їхніх поглядів і моральних принципів, то в повчально-розважальних казках – це є виявом індивідуальних інтересів головного героя. В алегоричній казці, наприклад, вовк / змія хоче з’їсти чоловіка, адже “старе добро забувається”, натомість у повчально-розважальній – лисичка полюбляє куряче м’ясо, тому й викрадає півня.

Особливу роль у ритмічно-організаційній структурі повчально-розважальної казки відіграють пісні-сигнали, оскільки ритмізуючи оповідь, створюючи паузи, вони дають змогу казкарю зосередитися, зацентувати увагу на головних епізодах, і тим самим готують слухача

до наступних подій. Так, дід запитує козу-дерезу: *“Кізонько моя мила, кізонько моя люба, чи ти їла, чи ти пила?”* На що сита коза відповідає: *“Ні, дідусю! Я ї не їла, я ї не пила. Тільки бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку – ухопила водиці крапельку. Тільки ї їла, тільки ї пила!”* [55, с. 3]. Вимагаючи в діда теличку, овечку, собачку, бабу, вовк кожного разу співає колядку, підійшовши до дверей. Півник за допомогою пісеньки кличе котика.

Нерідко українські народні казки про тварин наприкінці містять мораль-повчання: *“З того єсть така наука: не суди чоловіка по єго поверхности, но по єго поступках, по єго ділах”* (“Вовк в овечій шкурі”); *“Тут така наука: і малими, но сполученими силами можна много доброго зділати і від ворогів оборонитись”* (“Бджоли і медвідь”) [55, с. 20].

Повчально-розважальні казки розраховані на дитячу аудиторію, тому її етично-естетичне спрямування має тонко враховувати особливості дитячої психології. Імітація голосів різних звірів, зміна інтонації – це ті засоби, через які увага дітей-слухачів постійно перебуває в напруженні. Пісеньки ритмічного характеру тренують пам’ять дітей. Казки виробляють певне ставлення до різних їх героїв: до хижих, лісових – осудливе, до домашніх тварин – доброзичливе.

До собливої групи повчально-розважальних казок належать докучливі (кумулятивні) казки. Їхня структура повністю сформована на основі діалогів, за допомогою введення в сюжет нових персонажів, які додаються від найменшого до найбільшого. Ця послідовність продиктована традицією сюжетоскладання і художньою логікою казки. В. Пропп, звернувши увагу на цей факт, стверджував, що *“введення в оповідь різних тварин продиктоване саме жанровою своєрідністю, а не причиново-наслідковим людським мисленням”* [40, с. 96]. Наприклад, у казці *“Горобчик і бадилінка”* [54, с. 432] горобець, отримавши відмову від бадилінки, щоб та його поколихала, відразу йде до кози, щоб

поскаржитися. На козу скаржитесь вовку, на вовка – мисливцю. Потім, ображений, біжить до вогню, води, волів, колодок, до червів. Розв'язка дії відбувається за формою ланцюгової реакції: *“Хробак до колодок, колодки до волів, воли до води, вода до вогню, вогонь до стрільця, стрілець до вовка, вовк до кози, коза до бадилінки! А бадилінка горобця-молодця “Лю-лю-лю-лю!”* В цьому сюжеті головним композиційним прийомом є сповільнення дії. Якщо мотив “бадилінка відмовляється колихати горобця” позначити буквою *a*, мотив “коза відмовляється з’їсти бадилінку” – *a*₁ і кожний наступний мотив відмови – *a*₂, *a*₃ і т. д., то композиція казки складе схему арифметичної прогресії: $a + (a + a_1) + (a + a_2) + (a + a_3)$. Цю досить вдалу схему запропонував для прочитання композиції кумулятивної казки В. Шкловський [48, с. 144].

У докучливих казках переважно відсутнє психологічне вмотивування вчинків персонажів: коза не хоче з’їсти бадилінку, вовк не буде їсти козу. З художнього погляду при такому ланцюговому нанизуванні мотивів виникає необхідність створення “сходінки” для розвитку гротескного конфлікту. Проте іноді бачимо й пояснення кожного мотиву кумулятивної казки. Причому нанизування мотивів може бути довільним і залишатися в рамках народної традиції, як, наприклад, у казці “Про курочку рябу” [60, с. 123-124].

Ідейно-художня інтерпретація казкового твору зумовлюється стилем оповідача. Це особливо добре видно на варіантах такої відомої казки, як “Колобок” (в багатьох записах – “Коржик”). В оповідах, що містять пісні-сигнали, як от: *“Я по коробу метений. На яйцях спечений. Як од баби та од діда втік, так і од тебе втечу!”* [54, с. 480], кумулятивні ознаки нерідко послаблені. Пісні, діалоги персонажів роблять казку маленькою п’єскою, навіть опереткою. В інших варіаціях кумулятивність є яскраво вираженою і яскраво демонструє ритмічні властивості прози:

“Жив собі дід та баба. Дід і каже бабі: “Спечи ти, бабо, коржик, хто його влове, той і з’їсть”. Баба спекла коржик. Дід взяв його, покотив по сінях і каже: “Ну, лови, бабо!”

Баба по сінях ловила, ловила – не вловила. Взяв дід коржик, пішов надвір, покотив його і каже: “Лови, сіренький котик!” Кіт по двору – ловив, ловив – не вловив” [54, с. 481].

На відміну від відомого усім дітям варіанта казки, у цьому тексті у персонажами є і свійські тварини, і люди: красний півень, сіновози, прачки, дідок Макарчик, який “кинув палку – та й прибив коржик, взяв і з’їв його”.

В іншій інтерпретації казки [54, с. 482] коржик вихваляється своєю моторністю: *“Ловила мене стара баба по хаті, старий дід по сінях, кусь-пес по двору, молотники по току, котик по тину, прачки по льоду, пастухи по степу, а ви ловіть мене, лісничі, по лісу”*. Ритміка цієї казки навіть зумовлює гротеск, який, на нашу думку, доведений у ній до абсурду: *“Вони піймали, та й з’їли, та ще й шкурку продали”*.

Таким чином, “тваринний епос” поділяється на два головні різновиди – алегоричні та повчально-розважальні казки. Окрім того, своєрідним типом повчально-розважальних казок є докучливі, чи кумулятивні казки, які структуровані нагромадженням діалогів.

2.2. Лінгвістичні механізми творення текстів українського й англійського “тваринного епосу”

Своєрідна специфіка народної казки як жанру відображається на рівні її мовностилістичного оформлення, а саме – використання лексичних одиниць, словотвірних засобів, синтаксичних конструкцій і різних форм вираження експресії, властивих усім значущим одиницям мови.

Особливого звучання мовленню героїв та увиразненню поетичної мови творів сприяє *евфонія* в народній казці. Вона репрезентована в казках: алітерацією – повторенням приголосного [з] (“зараз, зараз утечу”) й асонансом, тобто повторенням голосних звуків [o], [y], [i]: “покотився, покотився...”; “I від діда, i від баби, i від внучки утечу” [57, с. 20] (у казці “Колобок”). Повторення звука [s] ілюструє алітерацію в англійській народній казці “The Fish and the Ring”: “Oh! that's easy to guess” [64, с. 3]. Казка “The Cat and the Mouse” містить асонанс – повторення приголосних звуків [i] та [e]:

*“I'll give you some bread,
But if you eat my meal,
I'll cut off your head”* [64, с. 2].

За трактуванням Л.І. Мацько, “звуконаслідування або ономапопея є одним із способів звукописання у художній мові, що полягає в зближенні звучання слова та його змісту, імітації звуків природи через пряме їх наслідування” [29, с. 34]. Промовистий приклад такого звукового оформлення – це нявчання kota (“Ma-у!.. ма-у!.. ма-у!..”) в українській народній казці “Пан Коцький” [55, с. 204].

У межах лексичного рівня в українських народних казках про тварин прослідковано активно вживану лексику та описано ту, яка на сучасному етапі належить до застарілої, до так званих архаїзмів, які О. Галич трактує так: “слова, що вийшли з широкого вжитку й перейшли до пасивного запасу лексики національної мови” [15, с. 184]: *уста* (у значенні губи), *порох* – попіл, *мир* – громада, *перст* – палець та ін. На особливу увагу серед лексичних одиниць зі стилістичного погляду заслуговують українські синоніми: *відважний*, *сміливий*, *мужній*; *обвести*, *обдурити*, *подути*. Слід зазначити, що в англійському “тваринному епосі” синоніми практично не зустрічаються. Своєрідною характеристикою народних казок є відсутність слів іншомовного

походження, що пояснюємо тісною близькістю казки до конкретного народу та її неабиякою роллю у житті кожної людини.

Яскрава лінгвістична особливість текстів українських народних казок – це наявність значної кількості таких текстотвірних стильових засобів, як “уснорозмовні фразеологізми” [29, с. 39], що мають переважно зневажливо-знижене експресивне забарвлення, надаючи при цьому текстам казок певного колориту простоти: *пошитися в дурні, без задніх ніг, як корова язиком злизала, наківати п'ятами*.

Стилістично маркована форма кличного відмінка, характерна для українського фольклору, заслуговує на особливу увагу серед морфологічних форм лексем: *“Бери, баране, голову, бо ти дужий”* у казці “Цап та баран” [55, с. 252]; *“Не виглядай, курочко, в віконце, а то тебе лисичка украде”* у казці “Кіт, кріт, курочка та лисиця” [57, с. 37].

Своєрідність стилістичного синтаксису в українських народних казках виявляється через використання в більшості випадків простих поширених речень: *“Був собі дід та баба. Було в них голе телятко”* (“Телятко, кабан, півник, качур та вовки”) [57, с. 23]; *“Були собі лисичка й журавель. Ото й зустрілись, якось у лісі. Та такі стали приятелі!”* (“Лисичка та журавель”) [55, с. 153]. Досить часто прості, речення бувають ускладненими, наприклад, одноідними членами речення: *“Повернулась до лісу, стала на один скок уперед проти рака та й дожидає”* (у казці “Лисиця та рак”) [55, с. 28]. Важливо, що ускладнюються прості речення найчастіше однорідними присудками, що вираженими дієсловами: *“Ухватило її за мотузочку, почепило на шию і подалось до річки”* (казка “Лисичка, тиковка, скрипка такапкан”) [57, с. 54].

Вживання таких ускладнених речень зумовлює навнясть певної градації в українських народних казках про тварин. Використання простих речень пояснюємо тим, що казки зорієнтовані на дитячу

аудиторію, тому, враховуючи вікові особливості дітей, автори казок (народ) використовують легкодоступні та прості для розуміння речення.

В англійському звіриному епосі, на відміну від українських народних казок, репрезентовані в основному складні чи ускладнені речення, рідше – прості:

“Please, man, give me that furze to build a house” (“The Story of the Three Little Pigs”) [64, с. 6-7];

“One day, after they had made the porridge for their breakfast, and poured it into their porridge-pots, they walked out into the wood while the porridge was cooling, that they might not burn their mouths, by beginning too soon to eat it” (“The Story of the Three Bears”) [64, с. 6-7];

“Oh!” said the old man, “then I’ll tumble off the ladder and break my neck,” so he tumbled off the ladder and broke his neck; and when the old man broke his neck, the great walnut-tree fell down with a crash, and upset the old form and house, and the house falling knocked the window out, and the window knocked the door down, and the door upset the broom, and the broom upset the stool, and poor little Tatty Mouse was buried beneath the ruins” (“Titty Mouse and Tatty Mouse”) [64, с. 6-7].

За твердженням Л.І. Мацько, “стилістичні особливості народної казки полягають у тому, що хоча вона і належить до художнього стилю мови, її основу становить розмовний стиль, який з’явився в усній формі, а поширюється в писемній” [29, с. 291]. Це можемо пояснити тим, що казки спочатку створювались, видозмінювались і поширювались в усній формі, а тільки потім набули письмового вияву.

В українському “звіриному епосі” разом із загальноживаною лексикою вживаються також народнорозмовні слова: *Одчини, бо я тобі хату розкахаю!*” (зруйную); *“Гайда, будем хатку робить!”* у казці “Телятко, кабан, півник, качур та вовки” [57, с. 24-25].

Виконання естетичної функції в казках про тварин покладено на таку стилістичну фігуру, як повтор. За О.М. Мороховським, “повтор – це

фігура мови, що полягає в повторенні в певній послідовності звуків, слів або їх частин, висловів для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображуваного ефекту” [44, с. 2001].

Українська фольклорна казка сповнена одиниць-повторів різних мовних рівнів – фразеологічними єдностями (*слихом-слихати*), сурядними сполучниковими поєднаннями (*чи довго, чи недовго*), традиційними формулами словоскладання (*жити-поживати*), повтором слів як самостійних, так і службових частин мови, словосполучень і речень.

Кожен із зазначених структурних типів повтору виявляє свою специфіку функціонування у казковому тексті. Повтор іменних лексичних одиниць в українській народній казці є особливо частотним і став особливо значущим як стилістична фігура.

Художньому увиразненню лексичних одиниць сприяє саме використання повтору, оскільки надає висловлюванню особливої емоційної наснаженості, котра досягається тісною взаємодією лексичних і синтаксичних засобів.

О.В. Огоновська стверджує, що “структура повтору може реалізуватися: а) варіюванням компонентів та одного з компонентів, б) уживанням слів, пов’язаних відношеннями включення, в) поєднанням слів, пов’язаних тематичною чи семантичною спільністю, г) уживанням антонімів чи синонімів” [33, с. 21].

У текстах казок знаходимо найбільше дієслівних повторів, що описують рух, зокрема переміщення сушею (*мандрувати, їхати, іти, ходити*); по воді (*бродити, пливти*) повітряним простором (*летіти*) тощо. Повтор таких дієслів демонструє семантику багаторазової тривалої дії, яка змальовує втілення великих зусиль чи психічного напруження заради подолання труднощів.

До другої групи належать дієслова буття, існування, наявності, стану: *жити, бути, їсти, спати, доживати, пробувати, заробляти*.

Вживання таких дієслів недоконаного виду в прямому значенні зумовлює формування речення екзистенціального типу, у яких повтор – маркер тривалого перебування, одноманітності буття, осідлості та ін. Такі елементи казкового початку представлені, наприклад, семантично близькими дієсловами: *жило-було, жив-був, жили-поживали*.

Поширеним також є повтор дієслів мислення (*міркувати, думати, гадати, здогадуватися*) і дієслів мовлення (*казати, говорити, кричати, питати, гукати, йойкати, кликати, умовляти*).

Префіксація є одним із найпродуктивніших засобів утворення варіативності форм повтору в сучасній українській мові. Взаємодія лексичних і граматичних ознак виявляється у дієслові в усіх його граматичних категоріях, але найбільш помітною вона є в категорії виду. Прийом посилення динамічної ознаки втілюється в тексті казки за допомогою словотвірних префіксів до-/ді-, при-, об-, роз-/розі-, із-/с, з-/зі-, ви-, пі-/піді-, від-/од-, над-/наді-, в-/у-, о- (*летів-летів, долетів; думав-думав, придумав; біг-біг, оббіг; казав-розказав; ішов-ішов, дійшов; дав-віддав; дер-дер, оддер*).

Мові казки також властива наявність синонімічних засобів для змалювання подій і явищ. У казковій оповіді найчастіше вживаються синоніми, що виконують функції:

- 1) наголошення на інтенсивності дії: “*А лисиця своє: Мерзни, мерзни, ведмежий хвіст*” (у казці “Ведмежа лапа”) [55, с. 12];
- 2) виділення певної ознаки чи властивості: “*Був собі в одного чоловіка собака Сірко – старий-старезний*” (у казці “Сірко”) [55, с. 57];
- 3) акцентування тривалого негативного емоційного стану героя: “*Дід плаче, баба плаче, а курочка кудкудаче...*” (у казці “Дід, баба та курочка ряба”) [55, с. 227].

Найбільш функційно навантаженими є дієслівні синоніми, адже вони виражають певний рух, динаміку. Головні події казок подаються не

за допомогою прийому нанизування, а як тривалий процес з різними життєвими колізіями, перипетіями.

Функційне навантаження повтору синонімічних слів є важливим засобом збагачення й увиразнення змісту казки. Оповідач, видозмінюючи певну лексему чи форму слова, шукає спосіб відновлення у пам'яті викладеного, таким чином створюючи сценарій подальшого розвитку думки. Повтор близькозначних слів та висловів – ще одним із поширених прийомів, котрі відіграють провідну роль у системі зображувальних засобів тексту казки.

Повтор антонімічних слів також є яскравим засобом художньої виразності у народних казках про тварин. Використання антонімічного повтору робить можливою чітку організацію сюжетної лінії казки, в котрій завжди борються гарні й погані сили, добро і зло. Наприклад, українська народна казка “Дід, баба та курочка ряба” містить подібне повторення *“Дід бив – не розбив, баба біла – не розбила”* [55, с. 55].

Описані конструкції з лексичним повтором повнозначних частин мови характеризуються стилістичною гнучкістю й варіативністю. Частота повтору лексичних одиниць різних частин мови залежить від їх категорійної семантики і виконуваної ролі в структурно-семантичній організації певного висловлювання. Найбільш частотними є іменниковий та дієслівний повтори.

Т.В. Жук вважає, що “винесення одного з компонентів лексичного повтору в сильну позицію (наприклад, у зачин казки, на початок чи кінець рядка) є своєрідним вектором, що моделює можливі напрямки тематичного розгортання тексту. При цьому всі подальші випадки лексичного повтору, якщо вони наявні в тексті, виступають орієнтирами, що підтримують параметри ідентифікації змісту й ретроспективну зв'язність усередині тексту” [21, с.7].

Важливу стилістичну функцію в українському та англійському “тваринному епосі” виконує синтаксичний повтор, що створюється

способом кількарязового вживання словосполучень, повних речень або їх частин.

У казці найпоширенішим є повтор предикативної синтаксеми в складному реченні: *Батько плаче, мати плаче, брат плаче* (казка “Лисичка-сестричка”) [55, с. 149].

Повтор простих розповідних, питальних, спонукальних, емоційно-окличних речень використовується як стилістичний прийом у казковому тексті. Наприклад, поширеними є конструкції з повтором звертання і реплік із відповіддю:

- *“Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?*

- *Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила води крапельку...”* [57, с. 45-49]. У наведеному прикладі звертання і репліка-відповідь у казці “Коза-дереза” повторюються аж чотири рази.

Особливою стилістичною фігурою є кільцевий повтор – простий (повтор знаходиться в зачині та в кінці твору) чи кільце-спіраль (одне й те саме речення (словосполучення) може повторюватись, навіть два речення і ціла строфа).

Одним з основних варіантів такого кільця в казці є точний або варійований повтор того самого рядка. Через свою синтаксичну гнучкість повтор легко видозмінюється як засіб експресивно-змістового виділення, що вводиться в діалогічний контекст з метою певної індивідуалізації персонажа.

Композиційна роль повтору як засобу організації казкового тексту об’єднує жанр казки з іншими жанрами усної народної творчості, у яких ця функція репрезентується через анафору, епіфору, багатосполучниковість тощо. Крім композиційної ролі, у казці повтор виконує також емоційно-експресивну функцію підсилення й увиразнення, виділення певних складників або й усього висловлювання загалом, що споріднює казку з усно-розмовним просторічним

мовленням. Як граматичний засіб повтор репрезентує категорійну семантику інтенсивності, темпоральності, зумовлену семантикою дієслова, та модальні відтінки, виражені частками, вигуками [34, с. 117].

Досить часто до казкової оповіді вводиться, наприклад, повтор однотипних розповідних конструкцій, що може бути безкінечним, особливо, коли весь текст казки є майже дослівним багаторазовим переказуванням певної події:

“Вилетіла сорока на дерево, сіла та й дивиться, а рак виліз із води та й лізе. От він лізе та й лізе, та й лізе, а сорока дивиться. От вона дивиться та й дивиться, та й дивиться, а рак лізе. От він лізе та й лізе, та й лізе, а сорока дивиться. От вона дивиться та й дивиться, та й дивиться, а рак лізе. От він лізе та й лізе...” (казка “Летіла сорока”) [60, с. 217].

Певної стилістичної своєрідності казковому тексту надає повтор-звертання. Загальнофольклорні та уснорозмовні звертання не лише виражають суб’єктивну оцінку мовцем адресата мови, а й дають характеристику самому мовцеві: *вовчик-братик, лисичка-сестричка, коза-дереза, зайчик-побігайчик, рак-неборак*.

Вартим уваги є звуковий повтор, який виражає переживання і емоції казкових персонажів, наприклад, сміх:

– *“Ого-го-го! Га-га-га-га! – розсміявся старий гусак-вожак”* [55, с. 17]. Таким чином зображено сміх героя в казці “Віл, баран та півник”.

Окрім того, часте повторення звуків [г], [о] та [а] наштовхує на асоціації з гелготанням гусей. В англійській народній казці “Сороче гніздо” звуковий повтор реалізується таким чином: *“But the turtle-dove kept on saying: “Take two, Taffy, take two-o-o-o”.*” [64, с. 5].

Звуковий повтор виконує важливу функцію розкриття емоційного, логічного та вольового смислів висловлюваного і є мовним засобом репрезентації цілеспрямованої експресії персонажа.

Отже, в українській та англійській народній казці семантична зв'язність є основною. Саме тому, реалізуючись усіма можливими засобами з метою створення системи внутрішньотекстових зв'язків, текст народної казки виявляє певні домінанти, серед яких важливу роль виконують лексичні, синтаксичні та звукові повтори.

2.3. Стилiстичний потенцiал антропоморфних явищ в англiйських та українських народних казках

“Казка – це епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру із своєрідною системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії” [19, с. 6].

Казки про тварин вважаються генетично найдавнішими, їхніми головними героями виступають звірі. У таких казках про тварин, так званому “звіриному епосі” найяскравіше і вичерпно виявляється явище антропоморфізму.

За Р.Т. Гром'яком, “**антропоморфізм** (грец. *ανθρωπος* – людина, грец. *μορφή* – вигляд, форма) – уподібнення будь-чого до людини або перенесення її фізичних та інтелектуальних властивостей на тварин, рослини, речі та явища навколишнього світу” [28, с. 54].

І.П. Березовський зазначає, що “тривалі спостереження людини над життям і поведінкою різноманітних представників фауни, їх взаєминами тощо, живили фантастичні вірування та забобони, природно викликали в людей прагнення якимось пояснити усі оті незрозумілі їм закономірності навколишнього життя, ту загальну гармонію, яка склалася у живій природі, збагнути ту “доцільність” та “розумність” поведінки звірів, що насправді були наслідком природного відбору в тваринному світі” [6, с. 6 – 7]. Усе це органічно поєднувалось із

віруваннями людей про здатність звірів мислити, розумно діяти, розмовляти.

Фольклорні традиції кожного народу визначають специфічні національні риси казки. Казки є відображенням тваринного і рослинного світу тієї країни, в якій ці казки виникли. Звірі – персонажі казок – нагадують своїми поведінкою та мовленням людей тієї країни, в якій поширені ці казки. Це пояснюємо тим, що казка завжди була віддзеркаленням життя народу, народних вірувань і переконань.

Порівняльно-типологічний лінгвостилістичний аналіз української народної казки “Як вовк забажав козенят” і англійської казки “The Wolf and Three Little Kittens” (“Вовк і троє кошенят”) дозволив описати виключно національну специфіку використання мовних засобів у художньому тексті як своєрідні способи реалізації антропоморфізму [35, с. 111].

Головними героями казок є дикі звірі і свійські тварини: в українській народній казці – *лисиця, вовк і коза з козенятами*, в англійській – *вовк і кішка з кошенятами*. Антагоністичні образи: *вовк – козенята, вовк – кошенята* є втіленням антитези *сильний – слабкий*. Звірі в казках наділені людськими рисами; подібного “олюднення” вдалося досягти за допомогою прийому перебільшення рис, властивостей тварин – гіперболізації, тобто “словесного звороту, в якому ознаки описуваного предмета подаються в надмірно перебільшеному вигляді з метою привернути до них особливу увагу читача” [15, с. 223]. На противагу героям української казки, англійські персонажі здатні не тільки думати і розмовляти, а й читати і навіть писати листи. Мова героїв є одним із показників, що яскраво виражають етнічні особливості казок.

Специфічно національного звучання мовленню тварин-героїв фольклорних творів надає “евфонія казки – милозвучність мови, представлена асонансом – суголоссям голосних, тобто повтором однієї або кількох голосних у суміжних чи розташованих недалеко одне від

одного словах” [3, с. 33]. Так, пісенька української кози характеризується значною кількістю голосних звуків [o], [a], що передають звуки мекання кози. Евфонія казки також представлена алітерацією, тобто “стилістичним прийомом повторення близьких або однакових за акустико-артикуляторними властивостями приголосних звуків з метою створення звукового образу або фону” [29, с. 432]. Наприклад, повторення звука [r] в англійській казці передає муркотіння англійської кішки. Українська народна казка насичена звертаннями: “Вовче!” (до вовка), “Сестричко!” (до лисиці), “Діточки мої, козеняточка!” (до козенят), “Чоловіче” (до коваля). Натомість англійська народна казка демонструє тільки поодинокі звертання: “Kittens!” (до кошенят), “Mother!” (до матері-кози). Варто звернути увагу на те, що всі речення в мовленні козенят і пісеньці кози з української казки, як і в мовленні кішки і кошенят, вовка і лисиці з англійської казки є окличними.

Вживання зменшено-пестливих суфіксів *-еньк-*, *-очк-*, *-ичк-*, *-ок-*, (*тоненький*, *козеняточка*, *сестричка*, *голосок*) зумовлює своєрідність звучання українській казки, водночас в англійській казці відсутні зменшено-пестливі суфікси.

Композиційна структура є подібною в казках обох національностей. Так, усталена формула зачину *жили-були*, характерна для українського й англійського казкового фольклору, відсутня в обох казках: український початок казки репрезентований простим реченням: “Дика коза збудувала собі в лісі хатку і навела там діток”, а англійська починається таким реченням, навіть без однорідних членів речення: “The Cat lives in the house near to wood”. Обидва художні твори характеризуються подібною кульмінацією – і козенята, і кошенята залишаються живими. Сюжетна розв’язка української казки зводиться до того, що за допомогою матері-кози слабкі козенята виходять із небезпечної ситуації переможцями. Готовність кози загинути заради

дітей є тут показовою; самопожертва як ствердження сімейних цінностей є характерною рисою всього українського фольклору. В англійській народній казці слабким кошенятам вдалось самостійно побороти біду, що демонструє особливий ідеал західного героя, який героїчно, без чужої допомоги вирішує свої проблеми. Діалог у досліджуваних казках є рушієм сюжету: мати-коза розмовляє з козенятами, діти-козенята відповідають на запитання вовка, вовк говорить із лисицею; мати-кішка розмовляє з кошенятами, діти-кошенята – з вовком. Прийом “ретардації – уповільнення дії, яке досягається повторенням подібних епізодів і підсилює напруженість” [28, с. 577], в українській казці створений за допомогою пісеньки матері-кози, котру декілька разів намагається переспівати вовк. У англійській казці вовк повторює, стукаючи в двері: “*It ‘s me. Your Mother. Open the door.*”

Фольклорним казкам обох народів властиве використання магічних чисел. Так, вовк *тричі* приходять до хатинки, в якій живе коза і *семеро* козенят в українській казці; в англійській казці – вовк так само *тричі* приходять до хатинки кішки та *трьох* її кошенят.

До художніх засобів увиразнення мови народних казок належать порівняння: *стояв, як укопаний*; епітети: *Grey kitten, White kitten and Black kitten*; епітети: *тонкий голос, тоненький голосочок, невдалий голос*; народнорозмовні слова: *схаменулись, причитує, причот, розшолопали, нагибати, умудрився*.

Найпоширенішими в українській казці стилістичними фігурами мовлення є “асиндетон – стилістична фігура, яка полягає у пропуску сполучників, що зв’язують окремі слова й частини фраз” [15, с. 229]: “*Пішла коза по лісу, напаслась досить, вернулась додому, підійшла до дверей і заспівала*”; “плеоназм – синонімічний повтор попереднього слова” [15, с. 230]: “*живі-здорові*”, “*одмикайтесь-одчиняйтесь*”, що надає певної протяжності, характерної для українського фольклору;

синтаксичний паралелізм, що не є властивим для англійськомовної казки: *“Ваша матінка прийшла, Молочка вам принесла”*.

Мовні особливості репрезентації і трансформації антропоморфних властивостей українсько- й англійськомовних текстів також варто простежити на народних казках про тварин *“Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі”* і *“The Magpie’s Nest”* (*“Сороче гніздо”*). На противагу двом попереднім казкам, що ілюструють національну специфіку поведінки різних тварин-героїв у подібних сюжетних колізіях, ці казки, визначаючи особливості деяких тварин, пояснюють, чому саме вони ведуть певний спосіб життя.

Персонажі українського народноо казкового твору *“Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі”* – *курочка, гуси й кіт*, а в англійській фольклорній казці *“Сороче гніздо”* діють *дрізд, сорока, сова, шпак, горобець і горлиця*. Птахи і звірі наділені даром мовлення, що є характерним для казки про тварин. Образ *чоловіка* – господаря курей, гусей і кота – є представником світу людей в українській казці. Персонажі вирішують різноманітні проблеми: *дрізд, шпак, горобець і горлиця* вчаться у мудрої сови правильно вити гніздо, а *курочка, гуси й кіт* з’ясовують, кому, як і де краще купатися.

У текстовій тканині казок виявлено незначну кількість звертань: *кіт! гуси! Taffy!*, однак вібірано багато окличних речень (*“Хто не вірить, най перевірить!”*, *“Се моя купіль! Сто раз ліпша, як вода!”*, *“The very thing!”*, *“That suits me!”*). Окрім того, українська казка характеризується наявністю питальних речень: *“Ну, коли вони не бояться, то чого нам боятися?”*, *“Куди йдете, гуси?”*.

Більша частина речень, вжитих у казках, є простими за будовою: *“Зустріли кота”*; *“Я йду з вами”*; *“І поскакали у воду”*; *“Now I know all about it”* [59]; *“After this the magpie took some twigs and twined them round the outside”*[62]. Зачини казок на композиційному рівні починаються усталеними фразами: *“Жив раз давно-предавно чоловік, котрий мав*

кота, гусей та кури” [59]; “*Once upon a time when pigs spoke rhyme / And monkeys chewed tobacco, / And hens took snuff to make them tough, / And ducks went quack, quack, quack, O!*” [62].

Не дивлячись на дещо різні сюжетні колізії в обох казках, розв’язка обох казок є подібною: “*I від того часу гуси купуються у воді, коти миються на печі, а кури порпаються в поросі*” [59]; “*And that is why different birds build their nests differently*” [62]. Знову таки діалоги є рушієм сюжету в обох казках:

- “*Куди йдете?*”
- *Шукаємо воду.*
- *І я з вами піду, добре?*
- *Ходи*” [59].

So she said: “One 's enough.”

But the turtle-dove kept on saying: “Take two, Taffy, take two-o-o-o.”

Then the magpie got angry and said: “One's enough, I tell you.”

Still the turtle-dove cried: “Take two, Taffy, take two-o-o-o” [62].

Уповільнення розповіді та повтор однорідних епізодів створює такий композиційний прийом, як ретардація: гуси з української народної казки під час пошуку води спочатку зустрічають курочку, а потім кота, їхні бесіди практично не відрізняються, є дещо одноманітними, крім того, кожен з них стрибає у воду по черзі; в англійській казці сова, горобець, дрізд, шпак і горлиця уважно спостерігають за тим, як сорока в’є гніздо, кожен із птахів у свій час відлітає, так і не дослухавши до кінця майстер-клас сороки, таким чином подібна картина повторюється п’ять разів поспіль.

Українська казка ілюструє лексичні повтори (*давно-предавно*) і синтаксичні повтори (“*Ідуть, ідуть, ідуть*”). Англійська казка характеризується і синтаксичними (“*And ducks went quack, quack, quack, O!*”), і звуковими повторами: “*Take two, Taffy, take two-o-o-o*” [62].

Художніми засобами увиразнення мови в англійській казці є епітети: *the cleverest bird, a wise owl, a silly turtle-dove, Madge Magpie*, а в українській – порівняння: “*Сто раз ліпша, як вода!*” та народнорозмовні слова: *роззявила, гогочуть, спрагота, парить, най перевірить, ліпше, ся вчинило*.

Стилістичні фігури мовлення представлені у текстах казок за допомогою асиндетону: “*А кіт шмигнув до хижі, скочив на піч, замурчав і почав лапками митися*” [59]; полісендитону – “стилістичну фігуру, що характеризується зумисним нагромадженням сполучників (іноді прийменників) для підсилення кожного з членів речення” [50, с. 447]: “*Meanwhile Madge Magpie went on working and working without looking up till the only bird that remained was the turtle-dove, and that hadn't paid any attention all along, but only kept on saying its silly cry: “Take two, Taffy, take two-o-o-o”*” [62]; еліпсису – “опущення певного члена речення чи словосполучення, які легко відновлюються за змістом” [47, с. 226] та синтаксичного паралелізму: “*І від того часу гуси купаються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі*” [59]; “*...And monkeys chewed tobacco, / And hens took snuff to make them tough...*” [62].

Отже, українська та англійська народні казки характеризуються великою кількістю спільних рис, оскільки народи світу живуть на одній планеті Земля, змінюються за загальними законами розвитку і відповідно теми, образи, сюжети їхньої усної народної творчості є подібними, іноді навіть ідентичними. Проте казки одночасно репрезентують національну самобутність кожного народу, а звірі і птахи – персонажі цих казок – своїми поведінкою та мовленням схожі на людей тієї країни, з якої походять ці казки.

ВИСНОВКИ

Жоден з видів народної творчості не характеризується таким багатством нашарувань як казка. На цьому жанровому різновиді фольклору позначився вплив різних історичних періодів, починаючи від первісного суспільства і до сьогодення. Усе це є свідченням значущості казок у побуті людства і тісного їх зв'язку з життям певного народу.

В англійських казках представлені в основному всі ті морфологічні різновиди, що відомі й іншим народам: казки про тварин, чарівні казки, або пригодницькі і побутові казки.

Головними національними особливостями англійської народної казки є близькість до жанру оповідання, тенденція до моралізування, неприховані соціальні узагальнення. Окрім історичних особливостей розвитку, англійська фольклорна казка має низку літературних особливостей, що складають національну специфіку англійської казки: багатозмістовність, поєднання реальності й фантастики, метафоричність, вираження особливостей менталітету нації, особливий тип мислення, своєрідні типи сюжетів, персонажів, особлива стилістична форма повідомлення.

Український казковий епос, як і англійський, поділяють на казки про тварин, чарівні (фантастично-героїчні, або героїко-фантастичні) і соціально-побутові. Серед національних особливостей українських народних казок виділяють: наявність героя-добротворця і антигероя-злотворця, зображення картин людського життя засобами алегорії, відсутність детального опису зовнішності героя, зображення міфологічних істот, динамічність, використання діалогізованої мови, казкова обрядовість, вживання магічних чисел. Часто основою сюжету українських народних казок є події з реального життя, що і пояснює вживання в них великої кількості прислів'їв, приказок, загадок, фразеологічних зворотів. Казка орієнтована на дитячу аудиторію, тому

вона має невеликий обсяг, побудована переважно за допомогою простих речень, характеризується відсутністю заплутаних колізій.

Казці як жанру народної творчості притаманна особлива мовна структура, яка досягається за допомогою традиційних початків та кінцівок, які у казковій оповіді повторюються, створюючи при цьому композицію тексту казки. Початок казки звичайно становить собою усталену формулу чи то існування героїв, чи то наявності або відсутності осіб, котрі є головними персонажами, чи то віднесеності до часу описуваних подій, чи то просторових орієнтирів. Кінцівки казок інколи співвідносні з примовками і мають гумористичний характер, а частіше казки закінчуються формулою, що підкреслює момент завершення казки.

Народні казки про тварин поділяються на алегоричні, в яких кожен персонаж характеризується певними уявленнями про головні риси його поведінки, та повчально-розважальні, в котрих метафора “люди – як звірі”, характерна для алегоричних казок, змінюється на “звірі – як люди”.

Евфонія народної казки представлена алітерацією, асонансом, звуконаслідуванням, звуковими повторами. Характерним для фольклорної казки є накопичення синонімів, вживання архаїзмів, фразеологізмів та відсутність слів іншомовного походження. Стилiстично маркована форма кличного відмінка заслуговує на особливу увагу серед морфологічних форм. Стилiстичний синтаксис казки представлений вживанням простих поширених і водночас ускладнених речень. Стилiстична особливість народної казки полягає у тому, що вона належить до художнього стилю мови, а її основу становить усно-розмовний стиль.

Народні казки насичені одиницями-повторами різних мовних рівнів, що дає підставити виділити їх у дві основні групи – лексичні й синтаксичні. Серед лексичних повторів найбільшою частотою

характеризується дієслівний, іменниковий та прикметниковий повтори. Синтаксичний повтор створюється за допомогою кількарязового вживання словосполучень, речень або їх частин.

Характерним народній казці явищем є антропоморфізм, тобто уподібнення будь-чого до людської істоти або перенесення її фізичних властивостей та інтелектуальних здібностей на рослини, тварин, речі та явища навколишнього світу. Порівняльний лінгвостилістичний аналіз української фольклорної казки “Як вовк забажав козенят” та англійської інтерпретації “The Wolf and Three Little Kittens” (“Вовк і троє кошенят”) та зіставлення казок “Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі” і “The Magpie’s Nest” (“Сороче гніздо”) ілюструють, що українська та англійська фольклорні казки мають багато спільних рис, проте водночас демонструють національну своєрідність, а тварини і птахи, які є героями цих казок, своїм мовленням та поведінкою нагадують людей тієї країни, в якій поширені ці твори. Головними їх персонажами є антагоністичні образи – дикі та свійські звірі, а також птахи. Евфонія і українських, і англійських народних казок представлена асонансом, алітерацією, звуконаслідуванням, що передають мовлення тварин. Зачини казок представлені усталеними фразами із зазначенням часових орієнтирів, що є спільним для як для англійських, так і українських казок. Специфічною рисою фольклорних казок є композиційний прийом ретардації, який наявний у казках обох літератур. Своєрідного звучання українській казці надає вживання зменшено-пестливих суфіксів, у той час як англійська казка позначена їх відсутністю. Використання магічних чисел характерне для “тваринного епосу” обох країн. Вживання таких стилістичних фігур, як синтаксичний паралелізм, плеоназм та еліпсис вирізняє українську народну казку від англійської, для якої такі фігури не властиві. Рушієм сюжету у наведених казках є діалог. Англійським народним казкам притаманні синтаксичні та звукові повтори, а українським ще й лексичні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникин В.П. Народная сказка. Москва : Просвещение, 1977. 208 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Москва : Флинта : Наука, 2002. 384 с.
3. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика. Москва : Флинта, 2003. 496 с.
4. Бахтина В.А. Эстетическая функция сказочной фантастики. Наблюдения над русской народной сказкой о животных Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1972. 52 с.
5. Бацевич Ф.С. Основы комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2004. 344 с.
6. Березовський І.П. Розкішна гілка казкового епосу на Україні / Казки про тварин. Київ : Дніпро, 1986. С. 5–13.
7. Бондар О.І. Часова структура української народної казки. *Мова і стиль українського фольклору*. Київ : Наукова думка, 1996. 168 с.
8. Бріцина О.Ю. Українська народна соціально-побутова казка (специфіка та функціонування). Київ : Наукова думка, 1989. 152 с.
9. Вавринюк Т.І. Конструкції з прямою мовою в структурі української народної казки : автореф. дис... ..канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1997. 16 с.
10. Валгина Н.С. Теория текста. Москва : Логос, 2003. 280 с.
11. Ведерникова Н.М. Русская народная сказка. Москва : Наука, 1975. 135 с.
12. Виноградов В.В. О теории художественной речи. Москва : Наука, 1971. 240 с.
13. Волков Р.М. Сказка : Разыскания по сюжетосложению народной сказки. Одесса : Гос. изд-во Украины, 1924. Т. 1. 238 с.

14. Гавранек Б. О функциональном расслоении литературного языка. *Пражский лингвистический кружок. Сб. статей.* Москва : Прогресс, 1967. С.432–443.
15. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : Підручник. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2005. 488 с.
16. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Высшая школа, 1981. 198 с.
17. Гнатюк В.М. Деякі уваги над байкою / В.М. Гнатюк Вибрані статті про народну творчість. Київ : Наукова думка, 1966. С. 173–197.
18. Долгова О.В. Синтаксис как наука о построении речи. Москва : Высшая школа, 1980. 191 с.
19. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Київ : Либідь, 1987. 156 с.
20. Елина Н.Г. Сказка // Дж. Риордан Народные сказки Британских островов. Москва : Радуга, 1987. С. 9 –28.
21. Жук Т.В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : автореф. дис... ..канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Київ, 2005. 18 с.
22. Карпенко С. Жанрово-видовий феномен української народної казки. *Міфологія і фольклор: загальноукраїнський науково-освітній журнал.* Львів, 2014. № 4 (15). С. 58-67.
23. Качак Т. Б. Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* № 4 (40) – 2017, 3(47) – 2018. – С. 229-239.
24. Коваленко І.Ю., Баранова С.В. Анімалістична казка як вид казки. *Молодий вчений.* 2016. № 11. С. 198-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_11_48 (Дата звернення: 12.10.2020).

25. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.
26. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
27. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість Навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 591 с.
28. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ "Академія", 2006. 752 с.
29. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462с.
30. Мелетинский Е.М. Структурно-типологические изучение сказки // В.Я. Пропп Морфология сказки. Москва : Просвещение, 1969. С. 134–166.
31. Мойсієнко А.К. Повтор як динамізуюча одиниця. *Українська мова та література в школі*. Київ, 1991. № 2. С. 57 – 61.
32. Неклюдов С.Ю. Почему сказки одинаковые? *Живая старина*. 2004. № 1 (41). С. 7–10.
33. Огоновська О.В. Повтор як засіб зв'язку в тексті. *Іноземна філологія*. Випуск 78. Львів, 1985. С. 19–23.
34. Омельчук Ю. О. Лінгвістичні механізми творення текстів українського та англійського "тваринного епосу". *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика" : зб. наук. праць*. Херсон : ХДУ, 2011. Випуск 14. С. 114-117.
35. Омельчук Ю.О. Тропеїчні засоби української та англійської народної казки. *Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. праць*. Випуск LIII. Херсон: ХДУ, 2012. С. 111–114.
36. Перетц В.Н. Нова методика вивчати казки. *Етнографічний вісник*. 1930. № 9. С. 187–195.
37. Померанцева Э. В. Некоторые особенности русской пореформенной сказки. Москва : Советская этнография, 1956. № 4. С. 32–44.

38. Прокопова О. Розвиток казкознавства в контексті фольклористики. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 9. С. 22-25.
39. Пропп В.Я. Морфология сказки. Изд. 2-е. Москва : Наука, 1969. 168 с.
40. Пропп В.Я. Фольклор и действительность. Москва : Наука, 1976. 328 с.
41. Рошияну Николае Традиционные формулы сказки. Москва : Просвещение, 1974. 215 с.
42. Селіванова О.О. Принципи сучасних лінгвістичних досліджень. Київ : Знання, 2000. С. 39–41.
43. Скрипник Л.Г. Фразеологічні скарби української мови. Київ : Наукова думка, 1977. 329 с.
44. Стилистика английского языка : [учебник] / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. Киев : Вища школа, 1991. 272 с.
45. Сухобрус Г. Українська оповідальна народна творчість. Українські народні казки, легенди, анекдоти / Упоряд. Г. Сухобрус, В. Юзвенко. Київ : Наукова думка, 1957. 354 с.
46. Фольклор и литература народов Африки / [Д.А. Ольдерогге, Ф.М. Брескина, А.А. Долинина, Е.М. Мелетинский]. Москва : Наука, 1970. 399 с.
47. Франко І. Байка про байку / І. Франко Твори : В 20 т. Київ : Держлітвидав, 1950–1956. Т. 4. С. 132–134.
48. Шкловский В.Б. Связь приемов сюжетосложения с общими приемами стиля. *Поэтика : Сборники по теории поэтического языка*. 1919. Выпуск 3. С. 115–150.
49. Heartland Edwin Sidney *The Legend of Perseus : A Study of Tradition in Story Custom and Belief*. New York, 1946. 716 p.
50. Oxford Dictionary of English. England : Oxford University Press,

2005. 2110 p.

51. Thompson S. The folktale. New York, 1946. 586 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

52. Английские народные сказки : Проза. Пер. с англ. Москва : Современный писатель, 1993. 192 с.
53. Гнатюк В. Українські народні байки (звіриний епос). Т. 1–2 / Етнографічний збірник. Львів, 1916. Т. XXXVII–XXXVIII. 560 с.
54. Казки про тварин / Упорядн., передм., приміт. І.П. Березовського. Київ : Наукова думка, 1976. 575 с. URL : <http://www.proridne.org/%D0%A2%D0%92%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%98.html> (Дата звернення: 01.11.2020)
55. Коли звірі розмовляли : Укр. народні казки про тварин / Упорядн. Т.М. Панасенко; Худож.-ілюстратори Н.І. Козлова, І.І. Яхін; Худож.-оформлювач Л.Д. Киркач-Осипова. Харків : Фоліо, 2005. 383 с.
56. Народные сказки Британских островов / Сост. Дж. Риордан. Москва : Радуга, 1987. 368с.
57. Українські народні казки. Для мол. і серед. шк. віку / Упорядн. та передм, Л.Ф. Дунаєвської. 3-тє вид. Київ : Веселка, 1990. 271с.
58. Українські народні казки про тварин. Київ : Техніка, 2005. 320 с.
59. Українські народні казки. URL: <https://goo.su/2Z7K> (Дата звернення: 01.11.2020)
60. Франко І. Казки. Київ : Україна, 2003. 314 с.
61. Berg L. Folk Tales for Reading and Telling. Leicester : Brockhampton Press Ltd., 1996. 122 p.
62. An English Fairy Tale. URL: http://whisperingbooks.com/Show_Page/?book=English_Fairy_Tales&story=Fairy_Ointment (Last accessed: 02.11.2020)

63. Briggs K.M. A Dictionary of British Folk-Tales in the English language : Part A : Folk Narratives, Part B : Folk Legends. London : Routledge and Paul, 1991. 2640 p.
64. Jacobs Joseph English Fairy Tales. London : David Nutt, 1890. URL : <http://www.gutenberg.org/ebooks/7439> (Дата звернення: 01.11.2020)
65. Jan Susina A Feast of Fairy Tales. New York: Children's Literature, 1992. 225-229 pp. URL: <http://muse.jhu.edu/journals/chl/summary/v020/20.susina.html> (Last accessed 10.09.2020).